

RECENZE

JOHN S. GIBSON: DICTIONARY OF INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW.

THE SCARECROW PRESS, INC., LANDHAM,
MD., & LONDON 1996, 225 S.

JAN FILIP

Koncentrovaný zájem právníků, sociologů, politologů a představitelů dalších vědních oborů o problematiku lidských práv se postupně projevuje i ve zpracování děl, která tyto otázky zpracovávají lexikologickým způsobem. Kromě tradičních učebnicových výkladů se tak v poslední době může na knižním trhu setkat s několika základními způsoby výkladu této závažné tematiky. Nejdříve je třeba zmínit práce vědeckého charakteru věnované jednotlivým právům nebo jejich aspektům. Tyto práce dnes již představují nepřehledné a nezvládnutelné množství literatury. Pro právníka jsou přirozeně nejbližší komentáře k jednotlivým ústavám, které rovněž obsahují výklad jednotlivých ustanovení o základních právech.¹ Kromě toho zde existují komplexní práce. Zde je třeba zmínit zejména *Opus magnum* německé státovédy v podobě 5. a 6. svazku „příručky“ německého státního práva.² Dále je to dosud nedokončené dílo Sternovo.³ Zcela jiným typem komplexního zpracování

¹ Zde považuji kromě tradičních komentářů za potřebné zmínit moderní zpracování této problematiky v SRN v třísvazkovém komentáři k Základnímu zákonu SRN – Grundgesetz. Kommentar (Vyd. H. Dreier). Sv. I, čl. 1–19. Mohr Siebeck, Tübingen 1996, 1176 s. textu.

² Handbuch des Staatsrechts (vyd. Isensee, J., Kirchhof, P.), sv. V., Heidelberg 1992, 1315 s. a sv. VI. Heidelberg 1989, 1531 s.

³ Stern, K.: Handbuch des Staatsrecht der BRD. Allgemeine Lehren der Grundrechte, sv. III/1,

jsou úvody, přehledy a stručné výklady problematiky lidských práv.⁴ Stále rostoucí literatura domácí a zahraniční zejména důraz na mezinárodní rozměr lidských práv rovněž v 90. letech vede k rozvoji nového typu literatury, která danou problematiku zpracovává přátelsky i vůči méně s věcí obeznámenému čtenáři. Jde o práce, které buď cestou výkladu jednotlivých práv podle zvolené systematiky postupně srovnávají univerzální, regionální a domácí úpravu⁵ nebo formou encyklopedickou, kde jsou cestou jednotlivých hesel jednak otištěny texty mezinárodněprávních dokumentů z oblasti lidských práv,⁶ jednak jejich výklad s poznatky z praktického uplatňování.

Nyní se zájemcům o tuto oblast dostává do rukou další pokus o nový způsob zpřístupnění této problematiky i pro základní seznámení z pera J. Gibsona, který se touto problematikou celoživotně zabýval jako vysokoškolský učitel, i jako expert mezinárodních organizací. Jeho přehled a hluboká znalost s výkladem těchto otázek je vtělena jak do obsahu, tak systematiky jeho „slovníku“. Popravdě řečeno, slovníkovou podobu má až druhá základní část práce. V první, označené jako problémy a souvislosti (s. 1–30) autor stručně vykládá základní pojmy společné většině lidských práv a svobod zakotvených v jednotlivých mezinárodních dokumentech. Čtenáři je tak vysvětleno, co je to např. pramen práva (smluvní právo, mezinárodní obyčej, princip, soudní rozhodnutí, významné dílo), v čem spočívá univerzalita lidských práv, jaké jsou jejich kategorie, jak se řeší jejich konflikty, jak mohou být omezena, jak se interpretují atd., jak se mají ve vztahu ke státům a mezinárodním organizacím a jaké jsou perspektivy jejich vývoje.

Autor v první obecné části rozlišuje celkem sedm kategorií lidských práv – občanská (např. sdružovací právo), judiciální (legal – např. řádný proces), politická (petiční), ekonomická (právo na práci), sociální (právo na zdraví), kulturní (účasť v kulturním životě), kolektivní (právo na sebeurčení), deklaratorní (právo na vývoj) a právo vztahující se ke všem kategoriím (zákaz diskriminace).

Výklad těchto práv ve vlastním slovníku (s. 42–212), který představuje druhou část práce, provádí ovšem za pomoci jejich soustředění do pěti základních skupin – občanská a politická (16 hesel), judiciální (legal – 25 hesel), hospodářská, sociální

München 1988, 1643 s., sv. III/2, München 1994, 1918 s. Nyní následuje sv. IV. – Die einzelnen Grundrechte.

⁴ Např. nedávno do češtiny přeložená práce F. Sudreho: Mezinárodní a evropské právo lidských práv. Brno 1997, 364 s. nebo H.–U. Gallwase: Grundrechte. 2. vyd., Luchterhand 1995, 200 s.

⁵ V poslední době mne v této souvislosti nejvíce zaujala práce G. Seidela: Handbuch der Grund- und Menschenrechte auf staatlicher, europäischer und universeller Ebene. Baden-Baden 1996, 544 s.

⁶ Zde vyniká obsáhlá práce E. Lawsona: Encyclopedia of Human Rights. New York etc. 1991, 1907 s.

a kulturní (13 hesel), kolektivní (10 hesel) a deklaratorní (4 hesla). Vychází přitom z textu 19 univerzálních a regionálních konvencí, z 13 různých deklarací a dalších pramenů (např. rezoluce Valného shromáždění OSN, zprávy pracovních skupin atd.).

Každé heslo ve slovníku má svou strukturu, takže se u každého práva čtenář může seznámit nejdříve s jeho mezinárodněprávním vymezením včetně základního pramene (zpravidla Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech). Dále následuje seznámení s jeho dalšími prameny (zejména regionální úmluvy jako evropská z roku 1950, americká z roku 1969, africká z roku 1986, úmluvy Mezinárodní organizace práce atd.). Jako třetí část výkladu následuje podrobná definice, kde se rovněž poukazuje na různé přístupy k vymezení příslušného práva v jednotlivých dokumentech. Bez významu není ani část označená jako milníky (landmarks) ve vývoji daného práva. Pochopitelně jde jen o velmi stručný výklad, kterému by mohl leckdo vytknout opomenutí důležitých skutečností, pro plastický přehled však i taková stručná informace pomůže. Konečně je každé heslo zakončeno křížovými odkazy na práva související. To má podle mne i velký praktický význam, neboť často se řešení problému nenalezne přímo „u pramene“, nýbrž až v souvislosti se širším problémem.

Pochopitelně v tomto příspěvku není možné rozebírat jednotlivé části práce, stejně jako diskutovat, zda volba jednotlivých kategorií práv a jejich složek zcela odpovídá. Např. právo na soukromí (privacy) je řazeno do judiciálních (legal) práv (s. 121–122). Zřejmě to souvisí s americkým zázemím, kde toto právo Nejvyšší soud „vyčetl“ ze 14. dodatku k Ústavě USA, který se týká soudního řízení. Obdobně právo na život.

Některá práva v pojetí autora lze do některé kategorie jednoznačně přiřadit jen obtížně. Jako příklad možno uvést heslo „ženy“ v rámci občanských a politických práv, které má své místo stejně tak v rámci práv hospodářských, sociálních a kulturních. Z teoretického hlediska je rovněž zajímavá tolik diskutovaná kategorie práv kolektivních (s. 170–200), kam ovšem autor řadí nejen práva menšinová, genocidium, právo na sebeurčení nebo na využívání přírodních zdrojů, nýbrž i taková hesla jako bezdomovci, cizinci, otroctví, apartheid, zahraniční dělníci (migrant worker), uprchlíci. Bez zajímavosti není ani pojetí tzv. deklaratorních práv (s. 201–212), kam autor řadí práva, která jsou sice deklarována v deklaracích a rezolucích, ale nejsou závazná. Řadí sem právo na vývoj, práva tělesně a duševně postižených, práva původních obyvatel a problematiku žoldněů.

Kromě toho práce obsahuje rozsáhlý seznam použité a dále doporučené literatury, dalších pramenů, specializovaných časopisů atd. Jde o potřebnou příručku,

kteřá zejména praktikům umožní rychlou orientaci v problematice. Samozřejmě od práce tohoto druhu nelze očekávat nové teoretické poznatky a přístupy. Provedená klasifikace a vlastní výklad jednotlivých práv a svobod slouží právě praktickým potřebám recenzované práce. Kdo po ní s tímto vědomím sáhne, rozhodně nebude zklamán. Bohaté expertní i pedagogické zkušenosti se na jejím zpracování dobře osvědčily.